

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Mađarskoga jezika i
književnosti

Anica Malinar

Objektna rečenica

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Sanda Ham, u trajnom zvanju

Osijek, 2015.

Sažetak

U ovome radu dobiven je pregled zavisno složene rečenice kao veće cjeline i objektne rečenice unutar te cjeline na kojoj je i bio naglasak. Iznese su literaturne jedinice koje su poslužile kao ogled i prema kojima je i nastao cijeli opis zavisno složene objektne rečenice. Literaturne jedinice obuhvaćaju građu 20. i 21. stoljeća i tako se dobio uvid u jezikoslovnu misao o objektnoj rečenici. Ono što je još važno, a što je navedeno u radu je jezik kojim se pojedine literaturne jedinice koriste, što je na neki način i odraz jezične baštine vremena u kojemu je literatura nastala. Kad je u pitanju zavisna rečenica, jedni su autori svojevremeno naglasak stavljali na broj glagola u rečenici, drugi na predikat koji otvara mjesto svim ostalim rečeničnim dijelovima. Ovdje su, kao što su navedene i u literaturi, iznesene i vrste zavisno složenih rečenica i njihovi kratki opisi te nazivi koji su se mijenjali kroz povijest. U objektnoj rečenici naglasak je bio na praznom objektom mjestu ili na suodnosnoj riječi, ali i pitanju koje se postavlja za objektu rečenicu. Iz primjera objektnih rečenica u radu, navedena teorija se i primijenila pa su, samim time, teorije o objektnoj rečenici iz literature ovdje i potvrđene. Iz primjera se pokazalo kako zavisno složena rečenica ima svoju glavnu i zavisnu surečenicu i kako se one nadopunjuju, odnosno ovisne su jedna o drugoj.

Ključne riječi: objekt, objektna rečenica, suodnosna riječ, surečenica,

Sadržaj

Uvod	1
Zavisno složena rečenica	2
Objektna rečenica	8
Zaključak	18
Popis literature	19

Uvod

U ovome radu opisat ću zavisno složene rečenice kao jednu cjelinu i to će poslužiti kao ogled objektnoj rečenici o kojoj će ovdje biti riječ i koja je ujedno i tema ovoga rada. U poglavlju zavisno složene rečenice bit će vidljive vrste zavisnih rečenica kao i njihovi kratki opisi kako bi se dobio cijeli pregled i mjesto koje pripada objektnoj rečenici. Svaki stav bit će potkrijepljen citatom iz primijenjene literature koja obuhvaća građu, odnosno gramatike, njihovu povijest i jezični savjetnik iz 20. i 21. stoljeća. Nakon poglavlja zavisno složene rečenice slijedi glavni dio rada, a to je poglavlje objektna rečenica koju ću opisati prema istim literaturnim jedinicama. Vidjet će se kako se mijenjalo nazivlje i misao o objektnoj rečenici, njezine vrste i mjesto na koje se uvrštava u cijeloj zavisno složenoj rečenici. Bit će riječ i o veznicima koji se koriste pri tom uvrštavanju. Na kraju slijedi zaključak koji će biti izveden iz svega napisanoga kao logičan slijed misli.

Zavisno složena rečenica

Gramatika hrvatskosrpskoga jezika autora Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića u ovome je radu, kronološki gledano, najstarija gramatika od koje polazim u opisivanju složene rečenice kao i same zavisno složene objektne rečenice¹.

„Čovjek se služi ne samo prostim rečenicama nego i složenima. Složena rečenica sastavljena je od dviju ili više prostih rečenica. Prema tome ima rečenica jednostruko složenih i mnogostruko složenih rečenica...” (Brabec, Hraste, Živković, 1968. : 199)

Tim citatom pokazuje se kako autori određuju samu složenu rečenicu, ali isto tako vidljivo je kroz daljnji tekst da jezik kojim se služe pri tome još uvijek ne pripada suvremenome hrvatskome jeziku. Razlike su vidljive i u nazivlju gdje se za jednostavnu rečenicu rabi naziv prosta rečenica te se za višestruko složenu rečenicu rabi naziv mnogostruko složena rečenica.

Ono što se u drugim gramatikama navodi usputno ili uopće ne, a ovdje je istaknuto, to je da se složena rečenica prepoznaje po broju glagola koji se u njoj nalaze. Ovisno o tome koliko rečenica ima glagola, odnosno predikata, toliko će biti i rečenica.

Autori se slažu i oko toga da se složene rečenice razlikuju i prema tome postoji li veznik koji dijeli dvije surečenice pa prema tome razlikuju rečenice bez veznika i rečenice s veznikom. Rečenice s veznikom u danoj gramatici autori dijele na nezavisno (usporedno) i zavisno složene rečenice.

Zavisna rečenica u danoj gramatici dio je jednostavne rečenice. Osobito je istaknut red riječi kao važan čimbenik poretka glavne i zavisne rečenice. Ako se na prvom mjestu nalazi glavna rečenica, a nakon nje slijedi zavisna rečenica, tada autori kažu da se radi o *običnom redu rečenica*, a ako se na prvom mjestu nalazi zavisna, a nakon nje slijedi glavna rečenica, onda se radi o *obrnutom redu rečenica* ili *inverziji* te se onda zavisna i glavna rečenica odvajaju zarezom.

U sljedećem citatu vidljiva je podjela zavisnih rečenica onako kako to autori smatraju da se treba razvrstati.

„Zavisne rečenice mogu se razvrstati na različite načine.

¹ U daljnjem tekstu koristit ću naziv *objektna rečenica* umjesto naziva *zavisno složena objektna rečenica*.

1. Kako zamjenjuju dio proste rečenice, možemo ih podijeliti na subjektne, predikatne, atributne, objektne i adverbne. Adverbnih rečenica ima više vrsta. To je dioba po značenju, tj. po službi.

2. Po načinu vezanja one su odnosne, upitne i vezničke.

Odnosne ili relativne vežu se odnosnim zamjenicama i odnosnim priložima za mjesto.

Upitne ili interogativne vežu se upitnim zamjenicama i upitnim priložima.

Vezničke ili konjunkcijske vežu se veznicima: da, e, eda, , da li itd.

Izrične ili deklarativne nemaju, po nazivu, veze ni sa značenjem ni sa načinom vezanja. One nose ime po glagolu od kojega zavise, tj. po glagolima izricanja ili govorenja.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1968. : 203, 204)

U odnosu na druge gramatike kojima sam se služila prilikom pisanja ovoga rada vidljiv je pomalo drugačiji pristup u podjeli zavisnih rečenica, ali se razlikuje i nazivlje vrsta zavisnih rečenica. Rabi se i hrvatski naziv, ali i međunarodni naziv. Ipak, autori slijede osnovnu podjelu rečenica, a to je podjela prema mjestu uvrštavanja i prema značenju. Složena rečenica, kako joj i samo ime kaže nastala je iz više ishodišnih rečenica. Složene rečenice dijele se na zavisne i nezavisne. Ono po čemu se razlikuju je način na koji se od ishodišnih rečenica dobiva zavisno ili nezavisno složena rečenica.

U knjizi *Jezični savjetnik s gramatikom* u izdanju Matice hrvatske zavisno složene rečenice opisuju se ovako:

„Zavisno složena rečenica. Rečenice kojima se izriče jedan dio šire rečenice, kao što su subjektne, predikatne, objektne, atributivne, apozicijske i adverbijalne, zovu se zavisne rečenice. Ona rečenica kojoj su zavisne rečenice jedan dio zove se glavna, a cjelina koju čine zajedno glavna i zavisne rečenice zove se zavisno složena rečenica.“ (Pavešić, 1971: 430)²

Iz navedenih riječi može se uočiti da nema stroge podjele zavisno složenih rečenica po mjestu uvrštavanja zavisne rečenice u glavnu. Navedene su samo vrste zavisno složenih rečenica, ali nije naveden kriterij kojim se vode.

Nešto drugačije rečenice definiraju Težak i Babić u svojoj *Gramatici hrvatskoga jezika*. Prema njima, složena je rečenica ona u kojoj se dvije ili više jednostavnih rečenica mogu sklopiti u veću

² Budući da je riječ o jezičnome savjetniku, a ne o gramatici, ovdje su samo ukratko opisane zavisno složene rečenice i literaturna jedinica koristi se samo za usporedbu s drugim opisima zavisno složenih rečenica.

rečeničnu cjelinu. Oni se također slažu oko definicije ishodišnih rečenica, a to su one rečenice od kojih je složena rečenica sklopljena.

„U zavisno složenoj rečenici jedna je surečenica dio gramatičkog ustrojstva druge surečenice. Surečenica kojoj drugoj služi kao dio gramatičkog ustrojstva zove se glavna rečenica. Surečenica koja o glavnoj ovisi zove se zavisna rečenica.“ (Težak-Babić, 1992, 224)

Autori napominju da glavna rečenica ne prethodi uvijek zavisnoj. Ponekad se može dogoditi da zavisna rečenica stoji ispred glavne i tada je rečenica u inverziji. Dije ih prema gramatičkoj ulozi ustrojstva glavne rečenice pa tada rečenice mogu biti: subjektne, predikatne, objektne, adverbne (priložne) i atributne. Ipak, zavisno složene rečenice mogu se podijeliti i po značenju kao i po svom osobitom ustrojstvu pa tada mogu biti: odnosne, izrične, mjesne, vremenske, načinske, uzročne i dr. Upravo tako ih dijele Babić i Težak.

Priložne rečenice one su zavisno složene rečenice koje dopunjuju glagol glavne rečenice služeći mu kao priložne oznake.³ Ovisno koju vrstu priložne oznake zamjenjuju priložne rečenice mogu biti: mjesne, vremenske, uzročne, namjerne, pogodbene, načinske ili poredbene, posljedične i dopusne.

U *Hrvatskoj gramatici* autora Eugenije Barić, Mije Lončarića, Dragice Malić, Slavka Pavešića, Mirka Petija, Vesne Zečević, Marije Znike slično se, kao i u Katičićevoj *Sintaksi hrvatskoga jezika* određuje da je sklapanje preoblika u kojoj se više rečenica pod određenim uvjetima sklapa u jednu. Slijedi citat koji potvrđuje kako je ova gramatika izrađena na temelju Katičićeve *Sintakse hrvatskoga jezika*:

„Ono što je doista paradoksalno jest činjenica da Katičićeva sintaksa, iako prva i prijelomna, nije bila prva i prijelomna-poslužila je kao predložak za pisanje sintaktičkoga dijela u Institutovoj gramatici, a Institutova je gramatika objavljena 1979., dakle, osam godina prije svojega izvornika.“ (Ham, 2006: 233, 234)

Isto tako, rečenice od koji se polazi pri preoblici u složenim rečenicama autori nazivaju ishodišne a one rečenice koje su sklopljene od dviju ili više rečenice definiraju kao složene rečenice.

„Zavisno složene rečenice su takve u kojima se pri sklapanju rečenična granica među ishodišnim rečenicama potpuno ukida i jedna se rečenica bez promjene svoga ustrojstva ili izravno uvrštava na odgovarajuće mjesto u ustrojstvu druge ili se pridružuje uz riječ koja na takvu mjestu već

³ U ovome dijelu izdvojila sam priložne rečenice budući da njih ima više vrsta. Na ovaj način su sve obuhvaćene.

stoji. Rečenica u čije se ustrojstvo uvrštava druga rečenica zove se glavna, a rečenica koja se uvrštava u ustrojstvo druge ili se pridružuje riječi u tom ustrojstvu zove se zavisna.“ (Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997: 466)

Na ovakav način autori određuju zavisnu rečenicu, a zavisne rečenice prema mjestu uvrštavanja u glavnu dijele na predikatne, subjektne, objektne i adverbne.⁴

Kao i Katičić, i ovdje autori kao posebnu vrstu zavisno složenih rečenica izdvajaju atributne koje su pridružene imenici ili zamjenici u glavnoj rečenici.

Sklapanje kojim se zavisna rečenica uvrštava u glavnu označuje se u složenoj rečenici posebnim riječima koje se zovu vezničke riječi. Vezničke riječi mogu biti zamjenice, prilozi i veznici. (Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997: 472)

Na ovaj način autori navode kako se povezuju glavna i zavisna rečenica, odnosno navode vezničke riječi koje ih mogu povezati.

Radoslav Katičić u svojoj *Sintaksi hrvatskoga književnoga jezika* navodi da se na rečenice i njihovo ustrojstvo može primijeniti preoblika koja ih sklapa. Tada one više ne tvore nekoliko odvojenih rečenica, nego samo jednu. Takva se preoblika naziva sklapanje. Rečenica sklopljena od više različitih rečenica zove se složena rečenica, a one rečenice od kojih je sklopljena složena rečenica zovu se ishodišne rečenice budući da preoblika sklapanja u njima ima ishodište.

Iako je složena rečenica samo jedna, unutar nje ostaje više sintaktičkih ustrojstava. Ona zadržava ustrojstva svih ishodišnih rečenica koja mogu ostati kakva jesu ili mogu i ona biti preoblikovana.

Preoblika sklapanja različito se može primijeniti. Ishodišne rečenice u složenoj rečenici mogu se pridružiti jedna drugoj ili se uklopiti jedna u drugu. Upravo po tome se razlikuju zavisno i nezavisno složene rečenice.

Postoje tri stupnja sklapanja. Svaki stupanj više povezuje ishodišne rečenice. U prvom stupnju ukidaju se rečenične granice među ishodišnim rečenicama, ali unutar rečenice ostaju i dalje kao granice. U drugom stupnju dokida se svaka rečenična granica, a jedna ishodišna rečenica dobiva mjesto u ustrojstvu druge. U trećem stupnju dokida se granica među ishodišnim rečenicama, ali se uklopljenoj rečenici preoblikuje i ustrojstvo.

⁴ Vidi više u Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika: *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1997

Zavisno složene rečenice nastaju preoblikom sklapanja i tada se potpuno dokida rečenična granica među ishodišnim rečenicama te se uvrštava na mjestu druge rečenice u ustrojstvu ovisno koji rečenični dio zamjenjuje. Pritom, glavna je rečenica ona koja u svoje ustrojstvo prima drugu rečenicu, a ona koja se uvrštava u glavnu rečenicu, ovisno koji rečenični dio zamjenjuje, zove se zavisna rečenica. Tako uvrštena zavisna rečenica zadržava isto ono ustrojstvo kakvo je imala i prije uvrštavanja.

Kada se zavisne rečenice uvrštavaju u glavnu, one stoje u odnosu nekoga rečeničnoga dijela i prema tome mogu biti: predikatne, subjektne, objektne i adverbne (odnosne, mjesne, načinske, vremenske, uzročne, namjerne, posljedične, pogodbene, dopusne). Pridružuju se izrazima prazna značenja. Isto tako, zavisne se rečenice mogu pridružiti nekoj imenice ili zamjenici punoga značenja u glavnoj rečenici. Tada nije bitno koju ulogu ta imenica ili zamjenica ima u rečenici pa se takve rečenice zovu atributne.

Bitno je još naglasiti da Katičić prati osnovnu podjelu zavisnih rečenica i to po mjestu uvrštavanja i po značenju i to je vidljivo u sljedećem citatu:

„Zavisne se rečenice ne dijele samo po mjestu u glavnoj na koje se uvrštavaju nego i po sadržaju što ga tom uvrštavanju daju vezničke riječi.“ (Katičić, 1986: 179)

Sljedeća literaturna jedinica je *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža. Ova gramatika, kako je navedeno u njezinu predgovoru, sadrži elemente objasnidbene i funkcionalne gramatike. U njoj je istaknuta podjela zavisno složenih rečenica po značenju. Opisuju se rečenice s veznikom i bez njega. Unutar zavisno složenih rečenica bez veznika riječ je o dopunskim rečenicama, zavisno upitne rečenice i zavisno usklične rečenice. Unutar rečenica s veznicima autor govori o uključenim (uvrštenim) rečenicama. U ovoj gramatici naglasak nije na podjeli rečenici po mjestu uvrštavanja zavisno složene rečenice u glavnu. Ono što je još zanimljivo u ovoj gramatici u odnosu na druge je to da autor govori o obaveznim dopunama u zavisno složenim rečenicama što se može vidjeti iz sljedećih njegovih riječi:

„Zavisne rečenice bez veznika povezuju se za glavnu rečenicu kad postaju obavezne dopune glavnoj rečenici ili njezinu dijelu (za razliku od nezavisno složenih rečenice bez veznika, kad takve obaveze nema), i to obično iza dvotočja, zareza ili crtice...“ (Raguž, 1997: 386)

U drugim gramatikama ne govori se o obaveznim dopunama, a u navedenoj Raguževoj gramatici upravo se to detaljnije opisuje.

U *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* autorice Sande Ham zavisno složene rečenice opisane su na sljedeći način:

„Zavisno složene rečenice one su rečenice koje nastaju uklapanjem.“ (Ham, 2002: 141)

Autorica također navodi da zavisno složene rečenice mogu biti samo vezničke, a takvi veznici nazivaju se zavisni veznici. Unutar zavisno složene rečenice navodi glavnu i zavisnu surečenicu:

„Surečenica u koju se druga surečenica uklapa naziva se glavna surečenica, a uklopljena se rečenica naziva zavisna surečenica.“ (Ham, 2002: 142)

Autorica prati osnovnu podjelu zavisno složenih rečenica pa ih dijeli prema mjestu uklapanja u glavnu i tada zavisno složene rečenice mogu biti predikatne, subjektne, objektne, atributne i priložne. U priložne ubraja mjesne, vremenske, načinske, uzročne, namjerne, posljedične, pogodbene, poredbene i dopusne rečenice.

Josip Silić i Ivo Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika* (koja je kronološki gledano najnovija gramatika u ovome radu) opisuju zavisno složene rečenice na sljedeći način:

„Zavisnosloženim (subordiniranim) rečenicama nazivaju se one složene rečenice u kojima surečenice čine cjelinu (jednu jedinicu), i strukturnu i smisaonu i intonacijsku. Surečenice su u takvim složenim rečenicama ovisne jedna o drugoj, a ta se ovisnost očituje prije svega u tome da se zavisna surečenica uvrštava u ustrojstvo osnovne surečenice.“ (Silić, Pranjković, 2007: 329)

Autori zavisno složene rečenice dijele na eksplicitne i implicitne. Unutar eksplicitnih rečenica razlikuju odnosne ili relativne rečenice i rečenice koje samo povezuju osnovnu i zavisnu surečenicu. U eksplicitne zavisno složene rečenice navode predikatne, subjektne, objektne, priložne i atributne rečenice. Tu se u nekoj mjeri slažu s ostalim autorima hrvatskih gramatika.

Objektna rečenica

Kao i kod opisa zavisno složenih rečenica, tako i u opisu objektne rečenice počeo od *Gramatike hrvatskosrpskoga jezika* autora Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića. Budući da je to najstarija gramatika u ovom radu, dobit će se uvid kako se jezikoslovna misao o objektnoj rečenici razvijala od 20. stoljeća do danas.

„Zavisne rečenice dopunjuju i glagole na padežno pitanje, tj. one imaju i funkciju objekta, one su objektne rečenice: *Radnici obećavaju da će unaprijediti proizvodnju.*“ (Brabec, Hraste, Živković, 1968: 206)

Na ovaj način autori opisuju objektnu rečenicu što zapravo nimalo ne odudara od današnjeg opisa objektne rečenice. I danas je najčešća definicija objektne rečenice ta da zavisna objektna rečenica zamjenjuje objekt u glavnoj rečenici.

U danom primjeru iz *Gramatike hrvatskosrpskoga jezika* (*Radnici obećavaju da će unaprijediti proizvodnju.*) vidljivo je upravo to da cijela objektna rečenica zamjenjuje objekt u glavnoj rečenici. Na pitanje *Što radnici obećavaju?* odgovor je cijela zavisna rečenica *da će unaprijediti proizvodnju.* Dakle, pitanje koje se postavlja u objektnoj rečenici je *koga? što?* odnosno pitanje za akuzativ ili pitanje za izravni objekt.

Osim same definicije objektne rečenice, autori Brabec, Hraste i Živković donose i vrste objektne rečenice, a to su zavisno-upitne rečenice koje se vežu upitnim zamjenicama i upitnim prilogima te izrične rečenice koje dopunjavaju glagole govorenja, glagole osjećanja i glagole mišljenja.⁵

Slijedi primjer zavisno-upitne rečenice:

*Vidjet ćemo tko je vjera, a tko nevjera.*⁶ (Brabec, Hraste, Živković, 1968: 206)

Pitamo te gdje će se podići nova centrala. (Brabec, Hraste, Živković, 1968: 206)

Iz primjera je vidljivo da je objektna rečenica konstruirana pomoću upitne zamjenice *tko?* u prvome primjeru, a u drugome primjeru pomoću upitnoga priloga *gdje?*

Ako postavimo pitanje na prvi primjer *Što ćemo vidjeti?*, dobit ćemo odgovor *Tko je vjera, a tko nevjera.* U drugome primjeru postaviti ćemo pitanje *Što te pitamo?* i dobit ćemo odgovor *Gdje će*

⁵ Vidi više u Brabec, Hraste, Živković: *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb, 1968.

⁶ Svi primjeri koji slijede preuzeti su iz Brabec, Hraste, Živković: *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb, 1968. sve dok ne navedem drugu literaturnu jedinicu u opisu objektne rečenice.

se podići nova centrala. Ponovno smo postavili pitanje za izravni objekt, odnosno akuzativ i time potvrdili definiciju objektne rečenice.

Iz sljedećih primjera može se vidjeti kako izrične rečenice dopunjavaju glagole govorenja, mišljenja i osjećanja.

Tvrtko je obećao da će do Prvoga maja sagraditi jedrilicu. (Brabec, Hraste, Živković, 1968: 206)

U prethodnome primjeru upotrijebljen je glagol govorenja *obećati* i tako je cijela zavisna rečenica *da će do Prvoga maja sagraditi jedrilicu* dopuna glagolu govorenja *obećao*.

Prije nekoliko godina nismo mogli zamisliti da ćemo to doživjeti. (Brabec, Hraste, Živković, 1968: 206)

U ovome je primjeru upotrijebljen glagol mišljenja *zamisliti* i to u zanižkanome obliku i tako je zavisna rečenica *da ćemo to doživjeti* dopuna glagolu *zamisliti*.

Čujem gdje govori o svojim radovima. (Brabec, Hraste, Živković, 1968: 206)

U ovome je primjeru zavisna rečenica *gdje govori o svojim radovima* dopuna glagolu osjećanja *čuti*.

Ono na što autori ove gramatike obraćaju pažnju to je da se objektna rečenica može *skratiti* pa tako umjesto cijele zavisno složene rečenice *Čovjek je sposoban da zavlada prirodom*. (Brabec, Hraste, Živković, 1968: 206) možemo dobiti jednostavno proširenu rečenicu *Čovjek je sposoban zavladatai prirodom*. To se postigne ako konstrukciju *da+prezent* zamijenimo infinitivom.⁷

Pogledamo li u *Gramatiku hrvatskoga jezika* autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića, možemo pronaći nešto jednostavniji opis objektne rečenice:

„Zavisna rečenica koja se prema predikatu glavne rečenice odnosi kao objekt zove se objektna rečenica.

Objektna rečenica uvijek odgovara na pitanja koja se postavljaju za objekt: koga? što?“ (Težak, Babić, 1992: 227)

⁷ Sljedeća literaturna jedinica trebala bi biti, kronološki gledano, *Jezični savjetnik s gramatikom* urednika Slavka Pavešića, no ovdje će ona izostati budući da opisa objektne rečenice ondje ni nema. U toj literaturnoj jedinici opisan je samo pojam zavisno složene rečenice, a u ovome radu to je već navedeno također u opisu zavisno složene rečenice.

Iz prethodnih riječi potvrđuje se ono što je već prije ovdje rečeno. Postoji još nekoliko stvari na koje Babić i Težak upućuju. Prije svega, oni pišu o vrstama riječi koje mogu biti u vezničkoj službi u objektnim rečenicama, a to su: odnosne zamjenice, mjesni, vremenski, načinski i uzročni prilozi, veznik *da* i prilog *neka*. Daju također i primjere uz to:

Ne pitam tko je učinio.

Sunce zađe, a ne vidje koji će orijaš pobijediti. (Težak, Babić, 1992: 227)

Ovdje su vidljiva dva primjera u kojima je odnosna zamjenica u službi veznika u objektnoj rečenici.

Čujem kako plaču zeleni valovi stare Pločnice.(Težak, Babić, 1992: 228)

U prethodnome primjeru u službi veznika je načinski prilog.

Osim što se navode riječi koje su u službi veznika, u *Gramatici hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića navodi se još i vrste objektnih surečenica po značenju pa one mogu biti zavisno upitne, izrične, odnosne, mjesne, vremenske i dr. Isto tako, zanimljivo je i to da autori uz objektnu rečenicu vežu još i zamjenu upravnoga govora neupravnim pri čemu nastaje objektna rečenica što se može vidjeti iz sljedećega primjera:

„Upravni govor

Ban Jelačić je objavio: „Ja sam iz ugnjetenih kmetova učinio slobodne vlasnike zemljišta svojih.“

Neupravni govor-objektna rečenica

Ban Jelačić je objavio da je iz ugnjetenih kmetova učinio slobodne vlasnike njihovih zemljišta.“
(Težak, Babić, 1992: 228)

Kada se upravni govor zamjenjuje neupravnim, vezničkom rječju vežu se dvije surečenice i nastaje zavisno složena objektna rečenica.

Na sličan način kojim Težak i Babić opisuju objektnu rečenicu, tako ju opisuju i autori *Hrvatske gramatike* Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević i Marija Znika:

„Objektna rečenica je takva zavisna rečenica koja se u glavnu uvrštava na mjesto njezina objekta i prema njoj se odnosi kao objekt prema svome glagolu.

Nikad nisam doznao što se točno dogodilo. (A. Šoljan)“ (Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997: 469)

I ovdje na prazno mjesto na kojemu bi trebao stajati objekt dolazi cijela zavisna surečenica. Autori uz to napominju da se pokazna zamjenica mijenja u odnosu kada se zavisna rečenica uvrštava u glavnu na mjesto praznoga objekta i takva objektna rečenica je, kao i zamjenica po vrsti, odnosna rečenica po mjestu svoga uvrštavanja.

Nadalje, autori ove gramatike govore i o veznicima koji dolaze u obzir pri uvrštavanju objektna rečenice u glavnu:

„Kad se u jednoj ishodišnoj rečenici objekt izriče pokaznom zamjenicom to uz glagole i izraze govorenja, mišljenja i osjećanja, objektna se rečenica na njegovo mjesto može uvrstiti u glavnu veznikom *da*, veznicima *gdje* i *kako* i zahtjevnom česticom *neka*.“ (Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997: 470)

Slijedi nekoliko primjera iz kojih se prethodni citat može potvrditi⁸:

Tek sad Perica shvati da bi moglo biti nevolje. (Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997: 470)

Čujem gdje s vrha po truplima teče. (Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997: 470)

Snaha zapovijedi starici neka joj donese snijega sa vrha litice. (Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997: 470)

Ove su rečenice po sadržaju uvrštavanja izrične rečenice. To potvrđuju i glagoli koji se u njima nalaze, a koji pripadaju skupini glagola govorenja, mišljenja i osjećanja.

Ovdje valja napomenuti kako i autori ove gramatike opisuju zavisno objektna upitne rečenice što je vidljivo iz sljedećeg primjera kojeg u svojoj gramatici prikazuju:

⁸ Primjeri koji slijede preuzeti su iz Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika: *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1997

Svi su htjeli saznati to kako se Petrica domogao lovine. (Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika, 1997: 470)

Ovakva se rečenica sastoji od dvije ishodišne rečenice, a to su:

1. *Svi su htjeli saznati to.*
2. *Kako se Petrica domogao lovine?*

Po drugoj ishodišnoj rečenici može se vidjeti kako je to zapravo upitna rečenica, a kada se uvrsti u glavnu rečenicu (*Svi su htjeli saznati to.*) na mjesto praznoga objekta *to*, ona postaje zavisno upitna objektna rečenica, no ne završava više upitnikom, nego točkom. Budući da je upitna rečenica uklopljena u glavnu, riječ je o izjavnoj rečenici.

U *Sintaksi hrvatskoga književnoga jezika* Radoslava Katičića objektna rečenica opisana je na primjerima. Primjera je mnoštvo, a ovdje će biti navedeni samo neki od njih koji će služiti za daljnju usporedbu s drugim literaturnim jedinicama.

„Miloš je primijetio da ima neograničeno udivljenje za svog čovjeka. (Katičić, 1986: 176)

To je zavisno složena rečenica sastavljena od ovih ishodišnih:

1. Miloš je primijetio to
2. Ima neograničeno udivljenje za svog čovjeka

Složena rečenica nastala je iz tih ishodišnih tako što je druga uvrštena u prvu, i to na mjesto praznoga objekta *to*. Po tome je ta zavisna rečenica objektna.“ (Katičić, 1986: 176)

Ovako je Katičić opisao dani primjer. Zaista je tako. Budući da u glavnoj surečenici nedostaje objekt, cijela zavisna rečenica preuzima tu ulogu pa tako zavisna objektna rečenica postaje objekt glavnoj rečenici. To ćemo dokazati na još jednom primjeru preuzetom iz Katičićeve *Sintakse hrvatskoga književnoga jezika*:

Hoće da me preplaši. (Katičić, 1986: 177)

Iako je na prvi pogled rečenica kratka i ostavlja dojam da se radi o jednostavnoj, a ne složenoj rečenici, ona ipak ima dva predikata (*hoće* i *preplaši*). Sastavljena je od dviju ishodišnih rečenica (*Hoće to, Preplaši me*). Ponovno u glavnoj rečenici nema objekta, a predikat *hoće* traži uz sebe objekt koji dobijemo ako postavimo pitanje *što hoće?* i kao odgovor dobijemo cijelu zavisnu

rečenicu *da me preplaši* koja je u ulozi objekta pa će cijela ta rečenica biti zavisno složena objektna rečenica.

Dragutin Raguž u svojoj *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* govori o dopunama, odnosno objašnjenjima koja se odnose na glavnu rečenicu. Naime, objektna rečenica bi bila cijela jedna dopuna koja nedostaje u glavnoj rečenici koja ima samo prazni objekt. To se može uočiti iz Raguževa primjera:

Mislio je da je sve u redu. (Raguž, 1997: 392)

Doista predikatu *mislio je* nedostaje dopuna. Odmah nam se otvara pitanje *Što je mislio?* jer imamo osjećaj da nam nešto nedostaje. Upravo tu dopunu koja nam nedostaje dobivamo u drugom dijelu zavisne rečenice, a to je *da je sve u redu*.

Raguž navodi još jedan zanimljiv slučaj u svojem opisu objektno rečenice:

„Međutim, i na razini objašnjenja postoje obje mogućnosti-i veznik *da* i veznik *što*, npr.:

To da je došao mene se ne tiče.

To što je došao mene se ne tiče.

Ta mogućnost (zamjene *da* i *što*) postoji kad što ima priložni status, kada dakle upućuje na sadržaj predikata (a ne na pojedinačno, kad ima zamjenički status), te kad se izriče sama činjeničnost.“ (Raguž, 1997: 392)

Raguž govori kako je u ovoj situaciji riječ o graničnim slučajevima i tu nema jasno određene granice između dvaju tipova zavisnih rečenica budući da se u primjeru radi o isticanju činjenice nekoga događaja.

Autorica *Školske gramatike hrvatskoga jezika* Sanda Ham opisuje objektno rečenice na sljedeći način:

„Objektno su rečenice one rečenice u kojima se zavisna surečenica uklapa na mjesto objekta u glavnu surečenicu, što znači da je objektna surečenica u istom odnosu prema glavnoj surečenici kao i objekt prema predikatnom glagolu.“ (Ham, 2002: 148)

Autorica objektnu rečenicu opisuje na sličan način kao i autori ostalih gramatika kojima sam se služila u ovome radu. Slijede i primjeri iz kojih to možemo vidjeti, a koje je autorica navela u svojoj gramatici:

Iva je Nevi pročitala da kraljević voli Snjeguljicu. (Ham, 2002: 148)

Znam gdje je tvoja škola. (Ham, 2002: 148)

Ponovno dolazimo do onoga dijela kada nam se u glavnoj rečenici postavlja pitanje što? i zavisna surečenica postaje odgovor na to pitanje.

Ono što Sanda Ham smatra važnim je to da mora postojati prazno objektno mjesto na kojemu se može uspostaviti suodnosna riječ bez obzira postoji li u glavnoj rečenici objekt ili ne. U prethodna dva primjera koja su navedena iz *Školske gramatike hrvatskoga jezika* vidljivo je prazno objektno mjesto na kojemu se može uspostaviti suodnosna riječ *to*. Isto tako, važno je navesti i ovo:

„Suodnosna riječ nema vlastitoga značenja, nego joj značenje daje zavisna surečenica-zavisna surečenica puni značenjem suodnosnu riječ...“ (Ham, 2002: 148)

Zavisna rečenica postaje objektom jer daje značenje suodnosnoj riječi koja je bez značenja ukoliko ju gledamo kao samostalnu jezičnu jedinicu.

Kao što su već neki autori gramatika u prethodnome tekstu naveli i autorica Sanda Ham navodi da suodnosna riječ i objektna surečenica kao i objekt odgovaraju na padežno pitanje za kosi padež. To pitanje postavljamo uz predikat.

Vrlo važno je razlikovati objektnu rečenicu od subjektne budući da su vrlo slične, ali postoje pravila po kojima se one ipak razlikuju. Sanda Ham govori o tome:

„Subjektne i objektne rečenice razlikuju se prema ustrojstvu glavne surečenice. Ako je glavna surečenica besubjektne, zavisna je subjektne. Ako glavna rečenica ima subjekt (izrečen ili neizrečen), zavisna je objektne...“ (Ham, 2002: 149)

Slijede primjeri iz gramatike Sande Ham koji potvrđuju prethodni citat:

Misli se da je matematička gimnazija dobra. (Ham, 2002: 149)

U ovome je primjeru riječ o subjektnoj rečenici budući da u glavnoj rečenici ne postoji ni izrečen ni neizrečen subjekt. Pojavljuje se neosobni glagol u ulozi predikata iz čega se može zaključiti da je navedena rečenica zavisno složena subjektna rečenica.

Mislim da je matematička gimnazija dobra. (Ham, 2002: 149)

U ovome primjeru u glavnoj rečenici postoji neizrečen subjekt što je vidljivo iz glagolske osobe. Dakle, subjekt glasi *ja*. Kako je subjekt izrečen u glavnoj rečenici, zavisna rečenica bit će objektna.

Ono što autorica ne navodi u poglavlju o objektnoj rečenici su vrste riječi u vezničkoj službi prilikom sklapanja objektne rečenice. Ipak, za razliku od drugih gramatika, opisuje se uloga suodnosne riječi koja je vrlo važna, kako u objektnim rečenicama, tako i zavisnim rečenicama u cjelini.

Autori *Gramatike hrvatskoga jezika* Josip Silić i Ivo Pranjković govore o objektnim rečenicama sljedeće:

„Objektnim rečenicama nazivaju se one zavisnosložene rečenice u kojima se zavisna surečenica odnosi prema osnovnoj onako kako se objekt odnosi prema predikatu...” (Silić, Pranjković, 2007: 332)

Autori ove gramatike objektnu surečenicu dovode u odnos s predikatom, dok druge gramatike govore samo o objektu koji nedostaje ili postoji u glavnoj rečenici, ali se može nadopuniti zavisnom rečenicom jer odgovara na pitanje za kosi padež *što?*

Za usporedbu su u ovoj gramatici prikazana dva primjera:

Osjetili smo miris mora. (Silić, Pranjković, 2007: 332)

Osjetili smo kako miriši more. (Silić, Pranjković, 2007: 332)

U prvome je primjeru riječ o jednostavno proširenoj rečenici koja ima predikat, neizrečeni subjekt i proširena je izravnim objektom. U drugoj je rečenici taj izravni objekt postao cijela zavisna rečenica pomoću vezničke riječi *kako*.

Nadalje, autori ove gramatike objektne rečenice dijele na odnosne objektne rečenice, zavisnoupitne objektne rečenice i izrične objektne rečenice.

„Odnosnim objektnim rečenicama pripadaju one u kojima se zavisna surečenica uvodi odnosnim zamjenicama ili pridjevima.“ (Silić, Pranjković, 2007: 332)

Kada se uvede odnosna zamjenica ili pridjev u objektnu rečenicu, tada oni imaju ulogu vezničke riječi. Oni vežu glavnu rečenicu sa zavisnom.

U ovome primjeru iz *Gramatike hrvatskoga jezika* autora Josipa Silića i Ive Pranjića vidljiva je upotreba odnosne zamjenice *koje* i koja sada ima ulogu vezničke riječi. Iako postoji odnosna zamjenica u rečenici, može se uspostaviti suodnosna riječ i tada dobijemo ovakvu rečenicu:

Pozvao sam (one) koje si predložio. (Silić, Pranjković, 2007: 332)

Slijedi još jedan primjer:

Kupit ću kakvu nađem. (Silić, Pranjković, 2007: 332)

U ovome primjeru vidljiva upotrijebljen je pridjev *kakvu* u ulozi vezničke riječi. Kao i u primjeru s odnosnom zamjenicom, i ovdje se može uspostaviti suodnosna riječ pa rečenica glasi:

Kupit ću (onakvu) kakvu nađem. (Silić, Pranjković, 2007: 332)

Sljedeća vrsta objektnih rečenica o kojima govore Josip Silić i Ivo Pranjković su zavisnoupitne objektne rečenice:

„Zavisnoupitne su one objektne rečenice kojima zavisna surečenica ima oblik upitne rečenice ovisan o oblicima glagola koji označuje pitanje, zahtijevanje, govorenje, mišljenje i sl.“ (Silić, Pranjković, 2007: 333)

Dakle, u ove vrste objektnih rečenica razlikuju se od ostalih prema obliku u kojemu dolaze. One i dalje sadržavaju odrednice zavisne rečenice.

Autori ovu vrstu objektnih rečenica dijele još prema značenju na: općepitne (prepoznaju se po upitnim veznicama *li* ili *da li* te upitnim zamjenicama), mjesne (upitni prilozi kao vezna sredstva: *gdje, kamo, kuda, odakle, dokle*), vremenske (upitni prilozi: *kada, otkada, dokad...*), načinske (upitni prilog *kako*), kvalitativne (upitni pridjev: *kakav, kakva, kakvo*), količinske (količinski upitni prilog *koliko*), uzročne (uzročni upitni prilozi ili prijedložni izrazi: *zašto, zbog čega...*)

Posljednja vrsta objektnih rečenica koju autori navode su izrične objektne rečenice. Za njih kažu sljedeće:

„Izričnima se nazivaju one objektne rečenice koje se uvode po aktivnim odnosno ličnim oblicima glagola govorenja, mišljenja, osjećanja, percipiranja i sl.“ (Silić, Pranjković, 2007: 333)

Neki od autora prethodnih gramatika također se slažu oko ovakve podjele objektnih rečenica kao i opisa izričnih rečenica koje ovise o vrsti glagola, odnosno ovise o tome pripadaju li glagolima govorenja, mišljenja, osjećanja itd.

Vezna sredstva u izričnim objektnim rečenicama su *da*, *kako* i *gdje*. Za svako vezno sredstvo navedeni su sljedeći primjeri:

Obećali su da će se javiti. (Silić, Pranjković: 2007: 333)

Čujem kako se baš i niste proslavili. (Silić, Pranjković, 2007: 333)

Vidio sam ih gdje ulaze u dvoranu. (Silić, Pranjković, 2007: 333)

Ovi primjeri potvrđuju upotrebu veznih sredstava u izričnim objektnim rečenicama. Pritome valja napomenuti da je veznik *da* vrlo čest veznika, a veznik *kako* nešto rjeđi ili kako Silić i Pranjković kažu on je *svojevrсна stilska rezerva vezniku da*.

Zaključak

Iz svega navedenoga može se vidjeti kako je tekla jezikoslovna misao o zavisno složenoj objektnoj rečenici u 20. i 21. stoljeću. Uz manja odstupanja autori korištenih literaturnih jedinica razvijali su tu jezikoslovnu misao na sličan način. Neki su pri opisu objektnih rečenica polazili od predikata dok su drugi polazili od praznoga objektnoga mjesta i suodnosne riječi koja na tome mjestu stoji. Unatoč tome, uvijek se dolazilo do istoga zaključka, odnosno pitanje koje postavimo u glavnoj rečenici *što?* dobije svoj odgovor u zavisnoj objektnoj rečenici.

Osim navedenoga, dobio se i pregled o zavisno složenoj rečenici u cijelosti, vrste zavisno složenih rečenica i skromniji opis istih budući da je ovdje naglasak bio na objektnoj rečenici. Kako je tekao razvoj jezika u 20. i 21. stoljeću, tako se i nazivlje rečenica mijenjalo. Umjesto prijašnjih međunarodnih naziva, danas se koriste hrvatske riječi za pojedine rečenice. Ipak, kao što je već navedeno, misao o objektnoj rečenici nije se puno mijenjala.

Autori Brabec, Hraste i Živković, kao i Babić i Težak u svojim gramatikama navode da zavisne rečenice dopunjuju glagol odnosno predikat na mjestu objekta. S njima se slažu i autori Barić, Lončarić, Malić, Pavešić, Peti, Zečević i Znika. Svi ovi autori postavljaju teoriju i na nju daju primjere. Za razliku od njih Katičić daje prvo primjere, a zatim ih objašnjava, odnosno na osnovu primjera razrađuje teoriju. Raguž objektnu rečenicu shvaća kao cijelu jednu dopunu glavnoj rečenici u kojoj se nalazi samo prazni objekt. Autorica Sanda Ham objektnu rečenicu opisuje slično kao i Babić i Težak. Ona smatra da se objektna rečenica uklapa na mjesto objekta u glavnu rečenicu i tako je dopuna predikatu. Ono što autorica ističe, a što drugi autori nisu isticali, to je uspostavljanje suodnosne riječi u glavnoj rečenici, ali i razlike između objektna i subjektne rečenice budući da su one vrlo slične. Nadalje, Silić i Pranjković također u poveznici dovode objekt i predikat, odnosno smatraju da objektna rečenica dopunjuje predikat, ali unutar objektnih rečenica razlikuju i njezine vrste i daju primjere riječi koje mogu biti u ulozi veznika u objektnim rečenicama.

Na kraju se može vidjeti da su autori svih ovih gramatika bili vrlo blizu jedni drugima u razmišljanjima. Svatko je dodao neki dio koji prije nije bio istaknut pa su tako zaokružili misao o objektnoj rečenici.

Popis literature

1. Babić, Stjepan, Težak, Stjepko, 1992. *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, Školska knjiga
2. Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić, Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika, Marija, 1997. *Hrvatska gramatika*, Zagreb, Školska knjiga
3. Brabec, Ivan, Hraste, Mate, Živković, Sreten, 1968. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb, Školska knjiga
4. Ham, Sanda, 2002. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, Školska knjiga
5. Ham, Sanda, 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*, Zagreb, Nakladni zavod Globus
6. Katičić, Radoslav, 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti Globus
7. Pavešić, Slavko, 1971. *Jezični savjetnik s gramatikom*, Zagreb, Matica hrvatska
8. Pranjković, Ivo, Silić, Josip, 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb, Školska knjiga
9. Raguž, Dragutin, 1997. *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb, Medicinska naklada